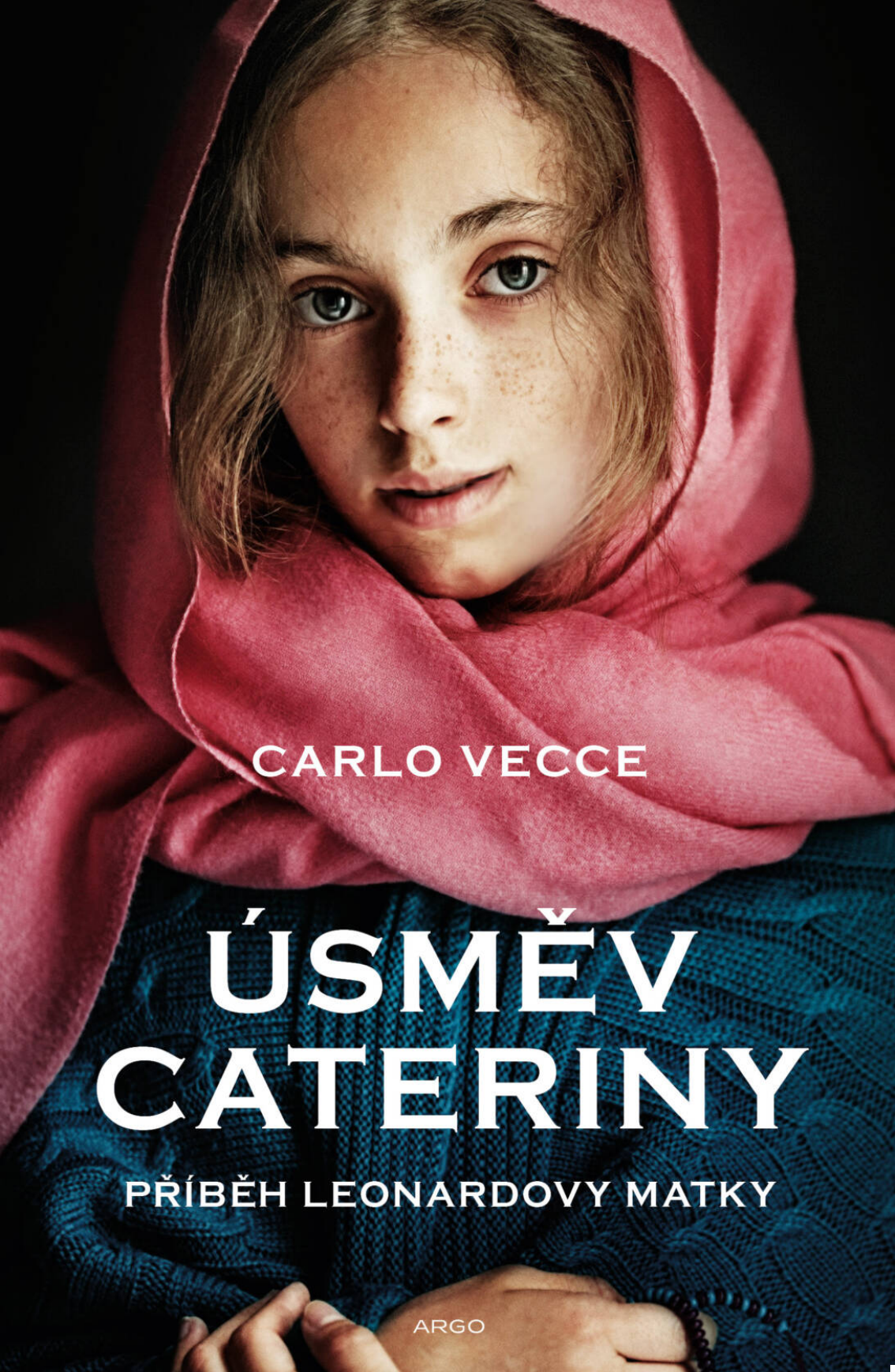

CARLO VECCE

ÚSMĚV CATERINY

PŘÍBĚH LEONARDOVY MATKY

ARGO

ARGO

ÚSMĚV CATERINY
PŘÍBĚH LEONARDOVY MATKY

Carlo Vecce

Úsměv Cateriny

Příběh Leonardovy matky

CENTRO
PER IL LIBRO
E LA LETTURA

Vydání knihy podpořilo Centrum pro knihy a četbu italského Ministerstva kultury

Přeložila Pavla Přívozníková

Il sorriso di Caterina. La madre di Leonardo

Czech edition © Argo, 2024

Copyright © 2023 by Giunti Editore S.p.A., Firenze-Milano

www.giunti.it

Translation © Pavla Přívozníková, 2024

Graphic design by Rocío Isabel González

Cover image © Dmitry Kubanov / Trevillion

Back cover image: digital processing from © Megan Morrow / Arcangel

ISBN 978-80-257-4536-6(váz.)

ISBN 978-80-257-4594-6 (e-kniha)

Jakov

*Březový hájek u řeky
poblíž Xi Miute, jednoho letního rána*

Nechci ji ztratit.

Její kůň se objevuje a mizí mezi břízami.

Já ji mohu následovat pouze očima.

Oči jsou ruce, ruce, které se natahují a snaží se zachytit něco, co se navždy vzdaluje.

Život, záblesk světla, zmatené poblikávání vzpomínek a obrazů, všechno to nic, jež jsme spolu stihli prožít.

Bílé a štíhlé kmeny, jejich kůra jako vrstva zrohovatělé kůže. Zdá se, že jsou to ta samá stromová těla, jež jsem před dvanácti zimami objímal, ne však tady poblíž moře, nýbrž v našem posvátném lese, daleko v horách. Tehdy jsem pronikl do jeho tajné části, nedbaje na zákazy. Ne, nedokázal jsem čekat venku s ostatními muži a koňmi. Už hodiny se údolím nesla ozvěna trýznivých výkřiků mé manželky a naplňovala mě pocitem zoufalství, jaký jsem nikdy dříve nezažil. Strašlivý zázrak se měl každým okamžikem završit.

Rukama jsem svíral kmen břízy a hleděl dolů na mýtinu. Uprostřed palouku velký ořešák, po podzimních vichrech úplně holý, větve vztažené k nebi. Jako paže nabízející oběť. Staré kořeny svíjející se mezi kamením, odkud vyvěral pramen té nejčistší vody. Nad kořeny ke kmeni přitlučený prostý dřevěný kříž. S mou manželkou tam byla jen porodní bába, *mamiku*, která rychle přecházela mezi ní a pramenem, v němž máchala zakrvácená plátna. Moje manželka ležela na zádech na zemi pokryté jen vrstvou slámy. Hlasité výkřiky, celé její tělo strnulé, ruce zaťaté, nohy v napětí, hlava zvrácená dozadu.

Až do předešlého dne jsme v našem velkém domě ve středu městečka po dlouhé měsíce dodržovali všechny rady, které nám dala *mamiku* a další starší ženy. Měl to být náš první syn: prvorozený syn psi Jakova, ušlechtilého Jakova, zpívaly ženy, chlapec předurčený být bohatýrem podobným těm z Nartských eposů a vést náš kmen mocně a odvážně. Měl se narodit v roce koně, nejušlechtilejšího a našimi lidmi nejuctívanějšího zvířete.

Moje manželka nevycházela po setmění, neusedala na truhlice ani na kamení, nezabíjela hady, nepila vodu z širokých pohárů. Pečlivě se starala, aby oheň plápolající v srdci našeho domu nikdy nevyhasl. A přesto během toho těžkého těhotenství neustále slábla. Častokrát krvácela a ženy se obávaly, že si ji a dítě vybral nějaký démon: možná po jejich krvi žíznila krutá Almesi. Některé dokonce tvrdily, že tuhle démonku v podobě nahé prostovlasé stařeny viděly přecházet po našem domě. Aby ji vyhnaly, udržovaly u vchodu do domu celé noci hořící oheň a pod polštář a slamník nám umísťovaly nejrůznější kovové předměty, amulety, nůžky i nůž. Porodní přístřešek byl připravený za vesnicí, poblíž hlučného říčního proudu.

Když nadešel čas, byl už pozdní podzim. Dny byly sice ještě vlhčí, ale stařešinové už předpovídali, že brzy začne ze Země Temnoty dout ledový vítr a všechno bude bílé a tiché, pohřbené pod vysokou sněhovou pokrývkou. Ona však, třebaže vysílená a bledá, trvala na tom, abychom ji ihned odvedli pod ořešák do posvátného lesa. Říkala, že potřebuje energii vody a kamene, stejně jako mizu a sílu velkého stromu. Jelikož byla neoblomná, nakonec jsme ji tam navzdory jejímu stavu na nosítkách odnesli, doprovod jí dělala jen *mamiku*. Vyrázili jsme za svítání. Nebe bylo bez mráčku, vzduch nehybný, ale chladný. Do lesa vstoupily jen ženy a nosiči, ti se však vrátili vzápětí poté, co jí na vlhké zemi přichystali slaměné lůžko. Já a ostatní muži jsme po sesednutí z koní zůstali na hranici lesa. Žádný muž nemohl zůstat uvnitř. Jen matně jsme viděli, co se tam děje. *Mamiku* se za pomoci podivných rituálů snažila napomoci vypuzení plodu, přičemž otevírala a zavírala tajemné, mezi sebou propojené a provázané předměty a vzývala vodu a vítr.

Při manželčině dalším výkřiku mě zamrazilo. Celé její tělo se prohnulo, načež upadlo zpět na lůžko a už se nepohnulo. Byl jsem strachy bez sebe. Přes *mamiku* sehnutou mezi jejíma nohama jsem

svoji manželku nedokázal zahlédnout. A pak, najednou, další výkřik, slabý, ale jasný a ostrý, a *mamiku* vykonávající rychlé pohyby, v ruce cosi jako nůž, pak s tou malou zakrvácenou věcí rychle k prameni, několik ponoření do ledové vody a opět ten ostře znějící křik, a ta věc už nebyla rudá od krve.

Rozeběhl jsem se na mýtinu. Viděl jsem, že třesoucí se *mamiku* má ve vlhkých očích hrůzu, nejen z toho, co se před chvílí odehrálo, ale i proto, že jsem právě zneuctil tohle místo, že jsem chtěl vidět, co mužské oči vidět nemají. Viděl jsem svoji manželku bílou jako sníh, otevřená ústa, otevřené oči zírající do azurového nebe, tmavou krev na rozervaném pohlaví, na roztažených nohách, na slámě, na zemi. Její krve se Almesi napila, říkala zlomeně a zmateně *mamiku*, ale až se její krev vsákne do země a pronikne až ke kořenům a z nich do mízy velkého ořešáku, stane se krví posvátnou. Krev za krev, život za život. A tehdy jsem ji uviděl poprvé. Její velké oči byly otevřené, jasné, hluboké. Připadaly mi stejné jako oči její matky a měl jsem dojem, že pozorují, jak k ní natahuji ruce.

Uplynulo šest zim, než jsem ji znovu spatřil.

Poté, co jsem pod velké kamenné desky rodinné mohyly pohřbil svou manželku, svěřil jsem sotva několikadenní děvčátko jeho babičce a chůvě Irině, otrokyni z ruského národa.

Na svět se snesla tma. Temnota plná zla a bolesti. Hvízdal v něm severák, sypal se sníh. Shromáždil jsem zbraně, dal je do rukou našim válečníkům a bez ohlížení jsem odjel. Když jsem ještě očekával narození prvorozeného syna, vůbec jsem se o pozvání *warqa* Inala Nexvy čili jednookého knížete Inala Velikého, syna Xwřifelheyho syna Abdun-Chána, který svolával vůdce a urozené pány našeho hrdého a nezávislého lidu roztroušeného v horách i v údolích, aby se sjednotili ve společném boji, nezajímal. Avšak po tom všem, co se mi přihodilo, jsem ho následoval se slepou oddaností a zuřivě jsem se vrhal do soubojů, jako bych sám pro sebe chtěl ve smrti najít to smíření, kterého jsem hojně dopřával svému nepříteli. Svým spolubojovníkům jsem připadal jako nadlidsky odvážný hrdina. Já jsem však ve skutečnosti jen zoufale toužil po smrti.

Do vesnice jsem se vrátil jako jiný muž. Můj obličej zbrázdily vrásky a jizvy, které nezakryl ani vous a dlouhé světlé vlasy. Měl jsem

smutný pohled, mé oči jako by všude stále viděly šlehající plameny a tekoucí krev. Už mi nezáleželo na životě ani na smrti. V hlavě i srdci jsem měl jen prázdno.

Přijel jsem nečekaně, v předvečer oslav příchodu nového roku, na konci zimy. Na koních mě doprovázelo jen několik dalších mužů, ti, kteří přežili. Naši skupinku následoval menší vůz vedený malým, tmavě oděným kočím. Pod *burkou*, plstěným pláštěm a brněním jsem měl hrubou barchetovou kazajku utkanou na třech listech, bez límečku, ve skladech nasoukanou pod opasek, široké kalhoty ve vysokých botách. Přes rameno dlouhý luk a toulec, v pouzdře zasunutou *shashku*, dlouhou zahnutou šavli, lehkou, a přitom mrštnou a vražednou jako had, na jejíž stříbrem zdobené rukojeti se skvěla rytina ve tvaru orlí hlavy.

Sundal jsem si špičatou přilbici s lícnicemi a zatřásl hlavou, až mi světlé vlasy zavlály ve větru. Od posledního ohybu cesty jsem postupoval pomalu. Jak jsem se přibližoval k prvním stavením, viděl jsem ženy, starce i děti, jak se v tichosti řadí podél cesty a snaží se mezi vyčerpanými jezdci nalézt milovaného člověka, manžela, syna, otce.

Zastavil jsem před svým domovem uprostřed vesničky, před *wunou*, sice o něco větší, ale jinak naprosto stejnou stavbou z rákosu, větví a slámy, v jakých žili i ostatní. Nic se nezměnilo. Za stavením stále stál plot, který jsem postavil během manželčina těhotenství, stáje, oddělená chýše pro hosty, výběhy pro zvířata, pole, ovocné stromy připravující se nyní opět na příchod jara.

V podsíní, stranou otroků i služebnictva, jsem rozeznal útluou postavu své matky, nehybnou jako socha, a vedle ní otrokyni Irinu, která za ruku držela pět nebo šest zim staré děvčátko. Muse-la to být ona: moje dcera s modrýma očima a dlouhými světlými vlasy. Ty oči na mě upřeně hleděly, dojaté, ale bez slz, suché jako babiččiny oči, jako Irininy oči, jako oči všech na onom prostranství, protože slzy jsou u nás znakem slabosti.

Sesedl jsem z koně, objal svou matku, vděčně se podíval na Irinu a sklonil se k děvčátku, které mě nikdy nevidělo. Byl jsem pro ně úplně cizí člověk a teprve v té chvíli jsem si uvědomil, jak vypadám a že jsem jí mohl nahnat strach. Neuměl jsem se usmívat: za celý svůj život jsem se nikdy neusmál. Nevěděl jsem ani, jak se jmenuje, a než jsem se stihl zeptat, zašeptala Irina jméno, jímž jí

říkali: *Wafa-naka*, Nebeské-oči, protože její oči byly temně modré jako oči obou jejích rodičů. Zabolelo mě při vzpomínce na ten den, kdy si Tchešchue Všemohoucí vzal mou milovanou a místo prvorozeného syna mi dal dceru.

Nesměle jsem k ní natáhl ruce a tiše jsem vyslovil její jméno: Nebeské-oči. Dívenka se tázavě podívala na Irinu, ta se na ni usmála, a ona se jistým krokem, aniž sklopila zrak, vydala směrem ke mně, načež se mi vrhla kolem krku.

Vstoupili jsme do prostorného sálu, v jehož středu jako posvátné srdce domu plápolal oheň, který nesměl nikdy vyhasnout, o což se po celé ty roky mé nepřítomnosti starala má matka, zastupující hlava domu i rodiny. Před naším domem zastavil i onen vůz, a tak jeho kočího mohli poznat i moji příbuzní a přátelé. Byl to můj *konak*, host, řecký kupec jménem Demetrios, který mě následuje už od Zhansherxu, města knížete Inala, založeného jeho dědečkem Abdunem, jižně od řeky Psyž. Neznal jsem ho, dokud za mnou v tom městě nepřišel a nepředstavil se mi; Řek naopak znal nejen naši řeč, ale i mé jméno.

Ba co víc, mé jméno ho dokonce zachránilo, když na břehu Xi Fitse vystupoval z lodi: Demetria ihned obestoupili nepřátelští rytíři, kteří by ho bývali připravili nejen o zboží, ale i o jeho vlastní svobodu, kdyby býval neprohlásil, že je *konak* knížete Jakova, a nepožádal o ochranu ve jménu svatého práva pohostinnosti. Poté, co ho ke mně přivedli, mi Demetrios vyprávěl novinky ze vzdálených krajů, vzdálenějších než Xi Fitse, a též se mi svěřil, že má poselství pro mou matku.

Představil jsem Demetria matce a souhlasil jsem, aby spolu opodál v koutě místnosti zůstali o samotě. K údivu všech se Řek Demetrios před matkou uklonil. Zaslechl jsem, že řekl pouze několik slov, načež z brašny vytáhl malý předmět, možná prsten, a podával jí ho. Ona mu beze slova naslouchala. Věděl jsem, že nemluví. Nepamatuji si, že bych ji kdy slyšel vypustit z úst nějaké slovo. Komunikovala jen posunky. Říkalo se, že oněměla o mnoho let dříve, ještě předtím, než se vdala a než jsem se narodil, když kdysi po svém návratu do toho, co zbylo z jejího města vypáleného Tatary pod vedením Timura Barlase, zjistila, že jí unesli bratra, a otcovu hlavu nalezla napíchnutou na kopí.

Překvapeně jsem si uvědomil, že je dojatá.

Trvalo to jen okamžik. Rychle se vzpamatovala a v rozpacích z toho chvilkového selhání propustila Řeka a usedla vedle Nebeských-očí na *diwan* uprostřed sálu, přičemž rukama naznačovala hostům, aby si nabídli jednoduchou večeři, kterou ženy narychlo připravily: polévku s jahelnými knedlíčky, vařené skopové s česnekovou omáčkou, dort s medem a ořechy. Do stříbrných pohárů, vytažených z truhlic a čerstvě vycíděných na počest mou, mých válečníků a mého *konaka*, se rozlévala *makshima*, nápoj připravený z kvašeného prosa a medu. Nějaká dívka hrála pomalou melodii na *pshine*, pohybovala při tom dlouhým lukem po pouhých dvou strunách z koňských žíní natažených v podlouhlé skřínce.

Po večeři jsme se přesunuli k ohni a Řek se postupně rozpovídal, náš jazyk pro něj byl velmi složitý, a tak často pletl slova a hlásky, což vyvolávalo smích u posluchačů, kteří ho přerušovali a hlasitě mu radili správné tvary slov. Díky jeho vyjadřovacím schopnostem spočívajícím ve změnách výrazu obličeje, který obracel od jednoho ke druhému, v jeho bystrých hbitých očích a v gestech rukou mu však přesto bylo rozumět.

Po chvíli už se nikdo nesmál: všichni ho pozorně sledovali a s otevřenými ústy poslouchali jeho úžasné příběhy, jež jim, lidem z hor, kteří až na nás válečníky a několik otroků vzdáleného původu nikdy neviděli nic než hřeben vzdálených hor a údolí, kde se potok rozšiřoval a stával se řekou, připadaly neuvěřitelné. Já naopak hleděl na Nebeské-oči, zatímco děvčátko si mě nevšímalo, zcela pohlcené poslechem a snahou porozumět těm poněkud nesouvislým větám.

Daleko za Xi Miute, kam ústí řeky Tanais a Psyž, vyprávěl Demetrios, daleko za Xi Tuale Teymen, kde se kontinenty téměř dotýkají, se nachází velké černé moře, nad nímž zapadá slunce. Řekové mu dali jméno Euxeinos. Kara Deniz, Černé moře, mu říkají ti, kteří na jižní pobřeží přicházejí nyní. Já to moře viděl: z dálky, z horského hřebene, jeho rozmazanou hladinu v dálce. Svět ale, pokračoval Demetrios, nekončí tímto obzorem, za nějž zapadá slunce. Černé moře má konec na jihu, kde přenechává místo nejkrásnějšímu městu na světě, jeho, Demetrioově, městu, městu kupolí a zlatých

soch. A za ním je ještě větší moře, slané a hluboké, obklopené mnoha zeměmi a mnoha dalšími národy, posázené nekonečným množstvím ostrovů, a tohle moře ústí do obrovské vodní plochy, která obklopuje všechny země. Za tím mořem je země jménem Aígyptos, tak horká, že nezná sníh, obydlená národem starým jako svět sám, skrz ni protéká řeka, o níž nikdo neví, kde pramení.

Odtud se Demetrios nyní vracel. V přebohatém hlavním městě jménem Al-Qáhira, Vítězná, si jej zavolal samotný jejich vládce Barsbay, jemuž kdosi pověděl, že Řek pochází ze severovýchodního pobřeží černého moře. Vládce mu sdělil, že i on je původem z oné země, že se narodil pod těmi vysokánskými horami, které jsou od moře vidět, a že byl ještě jako jinoch unesen při nájezdu Tatarů. Byl prodán do otroctví v Al-Qáhiře a nakonec se stal pánem celé této oblasti. Demetrios nám ukázal kovový kotouček s jeho znakem, chrpou, a řekl: tohle je jeho mince. Všichni jsme na ni zvědavě hleděli. Tady u nás v horách nikdo mince nepoužívá. Když se někomu do rukou dostane mince, uschová si ji jako amulet, nebo ji proděraví a přidá do náhrdelníku. Mezi kmeny nebo s nemnohými židovskými či arménskými obchodníky se u nás zboží jednoduše vyměňuje.

Panovník Barsbay požádal Demetria, aby se vydal do jeho vlasti a aby o něm přinesl zprávu jediné příbuzné, která měla být ještě naživu: starší sestře, o níž Barsbay věděl, že byla provdána za vznešeného vůdce z jedné vesnice na náhorní plošině severně od pramenů řeky Psyž a že se jí narodil syn Jakov. Demetrios jí měl jen vyřídit jeho pozdravy a předat dary, které nyní za úžasu ostatních vyndával z brašny: hedvábný závoj vyšívaný zlatou nití, v jehož středu poutal pozornost znak chrpy jako dar pro panovníkovu sestru, a dýku s rukojetí posázenou drahokamy pro jejího syna. Nejdůležitější dar dal matce do ruky: kouzelný prsten, aby chránil ji i její blízké. Vládce Barsbay jej dostal zamlada od mnichů v jednom klášteře na úpatí posvátné hory, kde Všemohoucí promluvil k proroku Mojžíšovi.

Požádal jsem matku o ten prsten. Byl to jednoduchý stříbrný kroužek, na němž byl vyrytý jeden větší a několik menších. Ten větší mi svým tvarem několika překřížených tahů připomínal značku, kterou vypalujeme koňům a dalším zvířatům nebo vyrýváme do

zbraní a kamene. Obracel jsem ho v rukách, ale ty symboly jsem nechápal.

Nikdo z našeho lidu neví, jak písmo funguje, a ani já tomu nerozumím, přestože jsem viděl, jak jej okolní národy používají, a dokonce jsem v mohylách a domech mrtvých našel starodávné kamenné destičky s podivnými a nesrozumitelnými rytinami; asi proto je písmo vlastně kouzlo, skrze nějž se dají slova, tvořená jen vzduchem, zachytit a uvěznit v čase, a dokonce se jím dá překonat i hranice mezi životem a smrtí. Proto jsou asi písma rytá do kamenů poblíž domů mrtvých. Musí to být jazyk těch zesnulých, zaznamenaný v kameni, aby se neproměnil v prach jako jejich těla.

I tohle musely být magické znaky. Podíval jsem se tázavě na Demetria. Řek mi ukázal ten velký, tu změř linek: je to monogram, vysvětloval, symbol tvořený více znaky jdoucími za sebou, v tomto případě jsou tři a odpovídají třem hláskám *a i k*, ve tvaru, jakým je zapisují Řekové. Abych porozuměl i těm ostatním tahům, Demetrios mi je vyjmenoval jeden po druhém: *a i k a t e r i n e*. Pak vyslovil nahlas celé slovo: *Ekaterini*.

Bylo to prostě jméno. Jmenovala se tak ctnostná, neposkvrněná, Hagia Ekaterini, jejíž tělo bylo uloženo a uctíváno v klášteře na úpatí Mojžíšovy hory. Prsten byl přiložen k tělu světice a vstřebal její moc a energii. Panna Ekaterini pocházela z Alexandrie a původně se jmenovala Dorothea, což znamená dar od Boha. Zjevila se jí svatá Panna Merisa, ochránkyně včel a medu, spolu se synem, kterého počala s Všemohoucím, a její syn Kristus si Dorotheu vybral za svou nevěstu a obdaroval ji prstenem: a od té chvíle se jmenovala Ekaterini, čistá. Později ji její pronásledovatelé vystavili strašlivým zkouškám, kterými ji chtěli přinutit, aby se svého božského ženicha vzdala, a když se jim to nepodařilo, připravili ji o hlavu, avšak andělé její tělo následně zcelili a odnesli je na Mojžíšovu horu. Povídá se, že její světlé vlasy stále rostou a že na jejím těle se tvoří kapičky zázračného léčivého oleje.

Venku se do údolí snášela temnota. Začínala první noc nového roku a životodárná duše světa se k nám vracela, aby se mocně projevila ve vzduchu, ve vodě i na zemi. Všichni stále seděli v kruhu kolem ohně a rozjímali nad úžasnými příběhy, které právě slyšeli. V tichu rušeném jen praskáním uhlíků se můj pohled střetl